

כוונה במצוות הרב שמחה הבר

- א. ראשי פרקים
- ב. מבוא
- ג. מהי ה"כוונה" במצוות
- ד. תפקיד הכוונה במצוות
- ה. הדין בגמרא
 - הסוגיה
 - ההשוואה למתעסק
 - נתכון שומע ולא נתכון משמיע
 - ההשוואה לבל-תוסיף
- ו. מצוות צריכות כוונה - דין בקיום המצווה.
 - שיטת הברכת שמואל
 - שיטת האמרי בינה
- ז. סיכום

מבוא

במסכת ראש השנה¹ דנה הגמרא – (1) על אדם ששכפאווה לאכול מצה בפסח, האם יצא ידי חובה. (2) על אדם שתקע בשופר בר"ה לשיב, האם יצא ידי חובתו. ותולה זאת הגמרא בשאלה: האם מצוות צריכות כוונה? (פירוש: האם יש צורך בכוונה - לצאת ידי חובה, בכדי לצאת ידי חובת המצווה). הנושא אותו אני רוצה לבחון דרך סוגיה זו הוא: מה מעמדה של פעולת מצווה ללא כוונה - לצאת בה ידי חובה? האם הינה "מעשה מצווה" או לא. לשם כך יש לבחון: (1) מהי תפקידה של הכוונה - לצאת ידי חובה, למאן דאמר: "מצוות צריכות כוונה" (2) במה נחלק מאן דאמר: "מצוות אינן צריכות כוונה". על מנת לענות על שאלות אלו נתבונן בסוגיית – "מצוות צריכות כוונה" ובראיות השונות המובאות בה ובהתייחסות הפרשנים השונים לסוגיה ובאחרונים הדנים בשאלה הנ"ל.

מהי ה"כוונה" במצוות?

לשם הבנת העניין עלינו קודם להגדיר מהי אותה "כוונה" שבה אנו עוסקים ולהבחין בינה לבין דרישות כוונה נוספות שמצינו במצוות. אומר המשנה ברורה²:

יש אומרים - דע דלפי המחבאר מן הפוסקים שני כוונות יש למצווה: א' כונת הלב למצוה עצמה וב' כונה לצאת בה דהיינו שיכוין לקיים בזה כאשר צוה ד', כמו

¹ ראש-השנה כח, ע"א.

² משנה ברורה סימן ס, ז.

שכתב הב"ח בסי' ח', וכונת המצוה שנוכר בזה הסעיף אין תלוי כלל בכונת הלב למצוה עצמה - שיכוין בלבו למה שהוא מוציא מפיו ואל יהרהר בלבו לר"א כגון בק"ש ותפילה ובהמ"ז וקידוש וכדומה. דזה לכו"ע לכתחילה מצוה שיכוין בלבו ובדיעבד אם לא כיון יצא, לבד מפסוק ראשון של ק"ש וברכת אבות של תפילה כמו שמבואר לקמן. רק שמחולקים בענין אם חייב לכוין קודם שמתחיל המצוה לצאת בעשיית אותה המצוה. ולמצוה מן המובחר כו"ע מודים דצריך כונה כדאיתא בנדרים ראב"צ אומר עשה דברים לשם פועלם ונאמר: "ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה" וכמו שכתב הגר"א על הא דאיתא בסימן ח' עי"ש.

בעל ה"משנה ברורה" מבחין בין כוונה שמצינו במצוות של דיבור (כגון: קריאת-שמע והלל) לבין הכוונה במצוות שבה אנו עוסקים:

בכוונה במצוות הדיבור ישנה דרישה לכוונה ומודעות למה שמוציא מפיו, ואל לו להרהר בדבר אחר - כוונה זו היא בשעת הדיבור. לעומת זאת כוונה במצוות היא כוונה "לצאת" בעשיית אותה המצוה, וכוונה זו זמנה קודם עשיית המצוה שמכוון מהי מטרת עשייתו.

בעל ה"משנה ברורה" גם מבחין בין שתי הכוונות ברמת הדין: שכוונה בדיבור - אינה מעכבת אלא במקרים חריגים³. ואילו כוונה במצוות - נחלקו בגמרא האם הינה כוונה המעכבת בקיום המצוה, אולם לכתחילה לכולי-עלמא צריך לכוון - לצאת ידי חובה⁴.

תפקיד ה"כוונה" במצוות

אחרי שהבאנו את המחלוקת האם מצוות צריכות כוונה, והגדרנו מהי אותה כוונה שבה אנו עוסקים, יש צורך לברר מהו תפקיד הכוונה במצוות, מה משמעות דרישה זו?

ניתן ללכת בשתי דרכים עקרוניות בהבנת תפקיד הכוונה במצווה:

דרך אחת - פעולת מצווה בחפץ ראוי בזמן החיוב הינה מעשה מצווה מושלם ולכן משמעות הדרישה של כוונה לצאת ידי חובה היא דרישה נוספת לשם קיום המצווה שאדם לא קיים את המצווה כאשר עשה את מעשה המצווה, אולם לא לשם חובתו.

הדרך השנייה - היא שפעולת המצווה בזמן החיוב אינה נחשבת למעשה מצווה לולי שאדם נותן לה משמעות זו בכוונתו. ואם כן תפקיד הכוונה הוא לשם הגדרת המעשה כמעשה מצווה ולולי הכוונה לצאת ידי חובה נחשב כאילו נטל ג' מינים בלולב.

³ פסוק ראשון של קריאת שמע וברכת "אבות" בתפילה.

⁴ ישנן מצוות בהם מצינו דרישה מיוחדת של כוונה. הב"ח או"ח סימן ח מביא שבציצית תפילין וסוכה שנאמר בהן "למען" ישנה כוונה מסוימת שצריך לכוון לכתחילה.

לגבי תפילה אומר הגר"ח הלוי בפרק ד' מתפילה, הלכה י', שישנה כוונה מיוחדת שיראה עצמו כעומד לפני מלך, שרק אז מעשהו נחשב למעשה תפילה, וזו כוונה המעכבת בתפילה.

לגבי קריאת שמע יש דין כוונה מיוחד בפיסוק הראשון או בפרשיה הראשונה של קבלת עול מלכות שמים, המעכבת בקיום מצווה. עיין אגרות הגרי"ד פרק ב מקריאת שמע, הלכה א.

בינת הגמרא

בבסיס השאלה הנ"ל עומד הדין: "מה מעמדה של פעולת מצווה בחפץ כשר ללא כוונה לצאת ידי חובה - האם נחשבת למעשה מצווה או לא?"

אמרה תורה לגבי נטילת לולב: "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר...". כלומר: שאדם יעשה פעולת מצווה "ולקחתם"⁵ בחפץ ראוי - ארבעת המינים, בזמן חיוב המצווה. השאלה: האם הפעולה הינה מעשה מצווה. ורק אם עשה פעולה זו שלא בזמן החיוב זו פעולה סתמית, אולם היות וביום זה ציוותה תורה על הדבר היא הנותנת לפעולה משמעות של מצווה. או שמא מה שנותן לפעולה משמעות של מעשה מצווה הוא מה שאדם מכוון בעשייתו - לצאת ידי חובת המצווה, ולולי זה גם בשעת חיוב פעולתו הינה פעולה סתמית.

הדין בגמרא

הסוגיה

ננסה לבחון את תפקיד הכוונה במצוות דרך הדין בגמרא ובראשונים בסוגיה.

הגמרא ראש השנה דף כ"ח:

שלחו ליה לאבוה דשמואל: כפאו ואכל מצה - יצא. כפאו מאן? אילימא כפאו עד - והתניא: עתים חלים עתים שוטה, כשהוא חלים - הרי הוא כפקח לכל דבריו, כשהוא שוטה - הרי הוא כשוטה לכל דבריו - אמר רב אשי: שכפאוהו פרסיים. אמר רבא, זאת אומרת: התוקע לשיר - יצא.

ובפירוש רש"י שם⁶:

שכפאוהו פרסיים - ואף על גב שלא נתכוון לצאת ידי חובת מצה בליל ראשון של פסח - יצא.

התוקע לשיר - לשורר ולזמר, כך שמעתי מפי מורי הזקן, וביסודו של מורי רבי יצחק בן יהודה ראיתי: התוקע לשיר - להבריח רוח רעה מעליו.

הסוגיה עוסקת באדם שבזמן המצווה עשה את פעולת המצווה אולם כוונתו לעניין אחר, ולא לצאת ידי חובה, ואומר אבוה דשמואל שיצא ידי חובה.

ההשוואה למתעסק

אמר רבא זאת אומרת: התוקע לשיר - יצא. פשיטא, היינו הך? - מהו דתימא: התם אכול מצה אמר רחמנא והא אכל אבל הכא - זכרון תרועה כתיב, והאי מתעסק בעלמא הוא, קא משמע לן.

⁵ ויקרא כג, מ.

⁶ ויקרא, שם.

רבה לומד מדברי אבן דשמואל שכמו שאין צריך כוונה לצאת ידי חובת מצוות מצה כך אין צריך כוונה לצאת ידי חובת מצוות שופר.

הגמרא מעלה שיש אפשרות לחלק בין המצוות השונות מצד הצורך בכוונה. פשט הגמרא מורה לכאורה שבשופר ישנה דרישה מיוחדת של כוונה מצד הפסוק של "זכרון תרועה" ואילו בשאר המצוות פעולת המצווה מספיקה. וכך לכאורה משמעות דברי רבינו חננאל⁷:

פשיטא, מהו דתימא התם תאכלו מצות אמר רחמנא והא אכלי, אבל הכא בעניין תקיעות, כוונת הלב בעינן וליכא, קמשמע לן מצוות אין צריכות כוונה.

רש"י מבאר את דברי הגמרא בדרך שונה:

מהו דתימא התם אכול מצה קאמר רחמנא והא אכל - ונהנה באכילתו, הלכך לאו מתעסק הוא, שהרי אף לעניין חיוב חטאת אמרינן (כריתות יט, ב): המתעסק בחלבים ובעריות - חייב, שכן נהנה.

רש"י מבאר שההוא אמינא הייתה שמצוות צריכות כוונה, ולולי זה יש כאן חיסרון של "מתעסק"⁸. אולם מצוות של אכילה והנאה אין בהם חיסרון של מתעסק. וכמו שמצינו לעניין "איסורים" שכאשר ישנה "הנאה" אין חיסרון של מתעסק.
רש"י אומר במסקנת רבא שקא משמע לן אע"ג שמתעסק הוא, יצא מכיוון שמצוות אין צריכות כוונה.

לפי דברי רש"י יש מקום להבחין בין סוגים שונים של מצוות מצד הדרישה של כוונה במצווה. אם הדרישה לכוונה במצווה הינה מצד קיום המצווה שיש דין כללי במצוות שלא יוצא ידי חובת מצווה במעשה המצווה מאליו בלי כוונה לצאת ידי חובה, אם כן לא מובן החילוק בין מצוות של "הנאה" לשאר מצוות⁹, וכן לא מובנת ההשוואה בין איסורים שיש בהם הנאה ובין מצוות. אולם אם נבאר שהדרישה של כוונה במצוות היא מצד מעשה המצווה, אם כן ניתן לחלק בין מעשה שיש בו הנאה לסתם מעשה, וכמו שמצינו בעבירות שכאשר ישנה הנאה אין חיסרון של "מתעסק".

רש"י מגדיר את חיסרון הכוונה במצוות כ"מתעסק" שזה סוג של חיסרון במעשה. המקור לדברי רש"י שחסרון כוונה במצווה מוגדר כ"מתעסק" הוא מהגמרא לקמן¹⁰. הגמרא שם דנה על דברי המשנה¹¹ "והמתעסק לא יצא" ואומרת שדווקא מתעסק שאינו מכוון לתקוע לא יצא מה שאין כן בתקוע לשיר שמכוון לתקוע אך לא למצווה, שיצא ידי חובה, ודוחה הגמרא:

⁷ שם.

⁸ "מתעסק" - אדם שעושה פעולה ואין לו ידיעה וכוונה למעשה שעושה, ויש בזה חיסרון בעשייתו, כגון היה נופח בשופר ועלתה בידו תקיעה.

⁹ ראה אגרות הגרי"ד הלוי עמוד לג.

¹⁰ שם לג, ע"ב.

דלמא תוקע לשיר נמי מתעסק קרי ליה

מבאר מהגמרא שלמאן דאמר מצוות צריכות כוונה תוקע לשיר מוגדר כ"מתעסק". מתוך ההשוואה של רש"י, ושל הגמרא בדף ל"ג, בין מצווה ללא כוונה לצאת ידי חובה ובין מתעסק, עולה בפשטות שהחיסרון במצווה ללא כוונה הוא במעשה ולא בקיום. אולם עדיין קיים קושי בהשוואה: בין מצווה - ללא כוונה לצאת, לבין "מתעסק". במתעסק יש חיסרון בידיעה ובכוונה למעשה שעושה (כגון: ¹²היה נופח בשופר ועלתה בידו תקיעה, שאין ידיעה וכוונה מאחרי פעולת התקיעה שהתכוון לנפוח) ואם כן קיים חיסרון במעשה. אולם התוקע לשיר התכוון לפעולה שעשה - פעולת התקיעה, אלא מטרתו היא לשיר ולא למצווה, ולכאורה אין חיסרון בעשייתו.

ניתן לבאר את ההשוואה למתעסק בשתי דרכים, ומתוך כך לראות מהו החיסרון בעשייה שקיים במצווה ללא כוונה:

דרך א: ב"מתעסק", בגלל החיסרון בעשייה, והנתק בין האדם למעשה, שנחשב לנעשה מאליו, ממילא חסר בשם המעשה - שאינו מעשה אדם. וכמו כן בפעולת מצווה ללא כוונה ניתן לומר שחסר בשם המעשה כמעשה מצווה, ולכן הגמרא קראה לזה "מתעסק"¹³. לדרך זו הכוונה לצאת ידי חובה הופכת את הפעולה הסתמית להיות מעשה מצווה, ולולי כוונה זו חסר במעשה המצווה, כנוטל ג' מינים בלולב.

דרך ב:¹⁴ הגמרא למדה שלמאן דאמר מצוות צריכות כוונה יש כאן מתעסק גמור, מכיוון שניתן להגדיר את מעשה המצווה כמעשה שונה מסתם פעולה מקבילה. תקיעת שופר של מצווה הוא מעשה שונה מתוקע לשיר, ולכן אם כיוון לשיר אולם תקע תקיעת מצווה, אם כן ישנו נתק בין כוונתו לעשייתו וזהו "מתעסק". לפי דרך זו אין במצוות דרישה נוספת של כוונה להשלמת והפיכת המעשה למעשה מצווה, אלא המעשה מצד עצמו הינו מצווה. ובהעדר כוונה למצווה קיים החיסרון הרגיל של "מתעסק".

¹¹ שם לב, ע"ב.

¹² רש"י ל"ג ע"ב, ד"ה "המתעסק".

¹³ לדרך זו קיים קושי בהשוואה בין הנאה במתעסק בעבירה ובין הנאה במצווה ללא כוונה. במתעסק בעבירה הנאה קושרת את האדם למעשה, ולכן נחשב למעשה אדם, אולם הנאה במצווה לא תהפוך את המעשה להיות "מעשה מצווה".

¹⁴ ראה שערי שמועות מסכת ר"ה עמוד נ"ח ד"ה "הפשוט".

אנסה להראות מדיונים נוספים בסוגיית הגמרא, שהחיסרון במצווה ללא כוונה הוא במעשה ולא בקיום.

נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע

הגמרא¹⁵ ממשיכה להקשות - למאן דאמר מצוות אינן צריכות כוונה:

איתיביה, נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע, משמיע ולא נתכוון שומע, לא יצא עד שנתכוון שומע ומשמיע. בעלמא - נתכוון משמיע ולא נתכוון שומע, כסבור חמור בעלמא הוא, אלא נתכוין שומע ולא נתכוין משמיע, היכי משכחת לה, לאו בתוקע לשיר, דילמא דקא מנבח נבוחי

אם כן במשמיע התוקע לשיר ושומע שהתכוון לצאת ידי חובה לא יצא ידי חובה למאן דאמר מצוות צריכות כוונה.

הגר"ש היימן¹⁶ מוכיח מכאן שהצורך בכוונה במצוות הינו מצד מעשה המצווה ולא מצד קיום המצווה. אם נאמר שפעולת מצווה ללא כוונה היא מעשה מצווה מושלם אולם לא יוצא בו ידי חובתו לולי כוונה לצאת, אם כן לא מובן מדוע השומע שהתכוון לצאת ידי חובה לא יצא בשמיעת אותה תקיעה של התוקע לשיר, שהרי הינה תקיעת מצווה, רק המשמיע לא קיים בה את חובתו האישית, ולכן צריך לבאר שהחיסרון בגוף מעשה המצווה ולכן השומע נחשב לשומע קול בעלמא ולא "תקיעת שופר".

ההשוואה לבל-תוסיף

אב"י מקשה על מאן דאמר מצוות אינן צריכות כוונה אלא מעתה הישן בסוכה בשמיני ילקה?! ומפרש רש"י¹⁷:

אלא מעתה - דשאינן מתכוין למצוה כמתכוין דמי.
הישן בשמיני בסוכה - שלא לשום מצוה.
ילקה - שהרי מוסיף על מצוה, ועובר משום בל תוסיף.

כלומר הגמרא אומרת שלמאן דאמר מצוות אינן צריכות כוונה הישן בסוכה בשמיני ילקה, שעבר משום בל-תוסיף למרות שאין כוונתו למצווה.

דהיינו למדה הגמרא שיש הבדל בשאלה האם עובר משום "בל-תוסיף" בין מאן דאמר מצוות צריכות כוונה ומאן דאמר מצוות אינן צריכות כוונה, ולמאן דאמר מצוות צריכות כוונה - לא עובר כל עוד אין כוונתו למצווה. כאשר ישן בסוכה בשמיני ברור שאינו מקיים מצווה, ואדם עובר על בל תוסיף מצד ההוספה במעשה המצווה.

¹⁵ שם כח, ע"ב.

¹⁶ ש' היימן, חידושי רבי שלמה חלק א' עמוד קע"א.

¹⁷ שם כח, ע"ב.

בינת הגמרא

אם נאמר שחסרון כוונה למאן דאמר מצוות צריכות כוונה הינו חיסרון בקיום המצווה, אולם מעשה המצווה מושלם, אם כן לא מובן מדוע לא עובר על "בל-תוסיף" למאן דאמר צריכות כוונה, והרי הוסיף במעשה המצווה¹⁸.

צריך לומר שלמאן דאמר מצוות צריכות כוונה חסר במעשה המצווה ללא כוונה והוא כיושב חוץ לסוכה, ולא עובר אם ישב בסוכה בשמיני¹⁹.

ראינו עד כה מסוגיית הגמרא במסכת ראש השנה, שהצורך בכוונה למצווה נובע מצד מעשה המצווה, ולא מצד קיום המצווה, והעלנו שתי דרכים למקור דרישה זו, האם היא נובעת מדין מתעסק של כל התורה, או שישנה דרישה מסוימת לכוונה במצווה על מנת להופכה למעשה מצווה.

אולם מצינו גישה שונה בחלק מהאחרונים לצורך בכוונה במצווה, הכוונה למצווה נובעת מצד קיום מצווה. נעסוק בשיטת הברכת שמואל ובשיטת האמרי בינה ההולכים בדרך זו.

מצוות צריכות כוונה - דין בקיום המצווה

שיטת הברכת-שמואל²⁰

כותב הברכת שמואל בגיטין:

ונראה דהנה מצינו דיני לשמה בתורה כגון גבי גם וקרבות וס"ת ותפילין ומזוזות וציצית וכדומה, ומצינו גם כן דיני כוונה בתורה, כגון בעשיית מצווה למ"ד מצוות צריכות כוונה צריך לדעת מהו דין לשמה ומהו דין כוונה. ונראה דדין לשמה שבתורה דהוי דין עשייה כגון גם ובקרבות, דבעינן עשייה גבי גם וקרבות ובס"ת ובתפילין ומזוזות וכדומה דע"י שעושה אותן לשמה נעשו גם וקרבת וס"ת והצריכה התורה דע"י העשייה לשמה הוי גם וקרבת וכדומה, ובלא עשייה לשמה לא נעשה גם וקרבת וכדומה, אבל דין כוונה גבי עשיית המצווה אינו דין עשייה דנאמר דע"י שמכוין נעשה האכילה אכילת מצה וגלא הכוונה לא נעשה חפצא של האכילה אכילת מצה דזה ודאי אינו, דאינו דין עשייה אלא כעוד דין דהוי בהמצווה שבל"ז אינו יוצא, אבל אינו דין עשייה שנאמר שבעינן כוונה לעשות מצה

הברכת שמואל מחלק בין לשמה ובין כוונה במצוות:

"לשמה" הינה כוונה פועלת ויוצרת שמגדירה וקובעת את המעשה או את המוצר המצוותי - כוונה הפועלת חלות. ואילו כוונה במצוות אינה פועלת ומגדירה את מעשה המצווה. מעשה המצווה קיים גם בלי כוונת האדם, וכמו שמביא את אכילת מצה, שמעצם מה שאוכל מצה

¹⁸ ואין לומר שלמדנו דיני בל-תוסיף מדיני מצוות בבמה מצינו שצריך כוונה למצווה על מנת לעבור בבל-תוסיף כמו שצריך כוונה לקיים מצווה. עיין חידושי הגר"ח על הש"ס עמוד ל"א.

¹⁹ עיין חידושי הגר"ח על הש"ס עמוד ל"א, וכן חידושי רבי שלמה עמוד קע"א. אולם עיין שערי שמועות מסכת ר"ה עמוד נ"ח שדוחה ואומר שגם אם נאמר שהיו דין בקיום המצווה, מכל מקום על בל-תוסיף עובר רק כאשר מוסיף במעשה המצווה שראוי לצאת בו ידי חובה.

²⁰ ברכת שמואל על מסכת גיטין, סימן י"ס ק"א.

בפסח זה נחשב ל"אכילת מצה" ולא כוונתו קובעת זאת. אלא שכוונה במצוות הינה דין נוסף בקיום המצווה שצריך לכונן לצאת ובלא זה אינו יוצא. כוונה במצוות הינה פעולת כוונה נפרדת ואינה חלק ממעשה המצווה.

שיטת האמרי בינה²¹

האמרי בינה אומר שהמחלוקת בדין כוונה במצוות תלויה בהבנת הציווי של "ולעבדו בכל לבבכם". מאן דאמר מצוות צריכות כוונה - למד שהציווי מוסב על כל פרטי המצוות, ואילו מאן דאמר מצוות אינן צריכות כוונה - לומד שזה ציווי עצמאי. מאן דאמר מצוות צריכות כוונה למד שאם עשה מצווה ללא כוונה, אם כן ביטל את מצוות העשה של ולעבדו בכל לבבכם, ולכן אמרנו שלא יצא ידי חובת המצווה כדי שלא לעבור על העשה של "ולעבדו". על פי זה מבאר האמרי בינה מדוע יש דין חינוך קטן למצווה למאן דאמר מצוות צריכות כוונה למרות שקטן אינו בר כוונה וזה לשונו:

ולפי זה בקטן אתי שפיר החיוב לחנכו אף למ"ד מצוות צריכות כוונה הא מכל מקום עצם המצווה נצטונו אף בהיעדר הכוונה דבכל זאת פעולת המצווה בעצמה הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ויעקב חבל נחלתו, בפעולת המצווה אוחז בהחבל לעורר למעלה רק נוסף ע"כ על כל מצווה ומצווה בפרטות ציווה לנו השם יתברך שיהיה בכוונה הראוי לצאת ידי חובת המצווה, מן המצווה. וא"כ אף קטן שאין לו מחשבה, מחויב אביו שפיר לחנכו דגוף המצווה נתקיים אף בהיעדר הכוונה. רק בגדול שיכול לכיין, כשחיסר הכוונה לא יצא כדי שלא נאמר דביטל העשה דבלעבדו בכל לבבכם

דהיינו שלמד שגם בלי הכוונה יש מעשה מצווה מושלם, ולכן שייך לחנך בו את הקטן, אולם ישנה דרישה נוספת לכוונה לצאת, הנלמד מהציווי של "ולעבדו בכל לבבכם" ואמרנו שאם עשה מצווה ללא כוונה לא קיים מצווה כדי לא לבטל עשה של "ולעבדו".

סיכום

עסקנו בשאלה: ממה נובעת הדרישה לכוונה במצווה, ומה מעמדה של פעולת מצווה ללא כוונה לצאת בה ידי חובה (האם הינה "מעשה מצווה")? הראנו מסוגיית הגמרא (בראש השנה כ"ח) - שחסרון כוונה במצווה הוא חסרון במעשה, ובארנו שניתן לומר שהכוונה משלימה את המעשה, והופכת למעשה מצווה, ובהחסיר כוונה הוא כנוטל ג' מינים בלולב. דרך אחרת שהכוונה אינה חלק מדיני המעשה, אלא היא נצרכת מצד חיסרון של מתעסק. הבאנו דרך שונה על פי הברכת שמואל והאמרי בינה, שהמצווה מושלמת ללא כוונה אלא ישנה דרישה נוספת לכוונה מצד קיום המצווה.

²¹ אמרי בינה חלק או"ח סימן י"ד.